

РОЗДІЛ 4. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ ТА ФОНДОВИЙ РИНОК

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

PATHS TO IMPROVING THE EFFICIENCY OF FUNDING PROFESSIONAL EDUCATION IN UKRAINE

У статті розглянуто ефективність фінансування закладів професійної освіти в Україні. Фінансування професійної підготовки кваліфікованих робітників в Україні відбувається за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів. Наведені статистичні дані дозволили зробити наступні висновки: витрати бюджету на професійну освіту щорічно зростають при зменшенні кількості учнів. Основні проблеми функціонування професійної освіти є погана матеріально-технічна база закладів професійної освіти, низька ефективність управління цими закладами, зміст та якість професійної освіти не відповідають вимогам сучасного ринку праці. Підвищити якість кваліфікації випускників закладів професійної освіти можливо через впровадження механізмів стимулювання роботодавців до участі в освітньому процесі; створення умов для розвитку дуальної форми здобуття освіти; популяризацію професійної освіти серед населення.

Ключові слова: заклади професійної освіти, запити ринку праці, витрати бюджету на професійну освіту, фінансування дуальної освіти, профорієнтаційна робота.

The article explores the efficiency of funding professional education institutions in Ukraine. Indicators such as economy, productivity, and effectiveness can be applied to measure the socio-economic efficiency of educational activities. Funding for training qualified workers in Ukraine is done through state or local budget funds. Additionally, professional education institutions can independently receive additional funding from funds received for training qualified workers beyond the state order under contracts concluded with legal and natural persons. The statistical data presented allowed for the following conclusions: budget expenditures on professional education increase annually while the number of students decreases. The main problems of professional education functioning are the poor material-technical base of professional education institutions, the low efficiency of managing these institutions, and the content and quality of professional education not meeting the requirements of the modern labour market. However, the critical advantage of professional education is its flexibility and quick response to labour market demands. Education can take place both on a full-time and part-time basis. Improving the quality of graduates from professional education institutions is possible through the establishment of a system of professional qualifications and the creation of a unified educational environment for professional education, the implementation of mechanisms to incentivize employers to participate in the educational process, creating conditions for the development of dual forms of education; popularizing professional education among the population, planning professional development and careers. Dual education was introduced in Germany in the last century in a ratio of "30% theory, 70% practice." The economy provides 73% of dual education funding in Germany. During the 2- to 3-year training period, employers get to know their students well and can better assess their suitability for the enterprise. The school education program in Ukraine needs reform to increase the share of career guidance work and opportunities for students in graduating classes to intern at companies. School education should develop practical skills to help students adapt to employer demands and determine their future profession.

Key words: professional education institutions, labour market demands, budget expenditures on professional education, funding for dual education, career guidance work.

УДК 377.35

DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct79-14>

Абубекерова А.З.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин,
управління та адміністрування,
Запорізький інститут економіки
та інформаційних технологій

Abubekerova Albina

Zaporizhzhya Institute of Economics
and Information Technologies

Постановка проблеми. Демографічні зміни в Україні створюють ризик збільшення дефіциту кваліфікованих кадрів. В умовах складного економічного стану гостро відчуваються диспропорції на ринку праці: потреба у робочій силі зростає разом з відновленням економіки, а активність шукачів роботи скоротилась. Якість професійної освіти не відповідає вимогам сучасного ринку праці та потребує оптимізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ефективності фінансування закладів професійної освіти вивчали такі вчені, як: О.Ю. Анісімова, Г.М. Терещенко [1], В.В. Близнюк [2], І.С. Каленюк, О.С. Падалка [3], В.І. Усик [4]. Водночас аспекти підвищення ефективності

бюджетного фінансування закладів професійної освіти за рахунок активного залучення бізнесу до освітнього процесу потребують додаткового дослідження.

Постановка завдання. Дослідження шляхів підвищення ефективності фінансування закладів професійної освіти, що сприятиме покращенню якості навчання та забезпеченню стійкого розвитку освітніх установ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобалізація економіки та технологічний прогрес впливають на структурні трансформації в економіки України, в тому числі і на ринок праці. Диджиталізація процесів виробництва потребує від працівників якісно нових навичок та вмінь, таких

як багатофункціональність, креативність, гнучкість та здатність до саморозвитку. Отже сучасна система професійної освіти повинна змінюватися у відповідності до вимогам, які ставить бізнес до кваліфікованих працівників та бути більш практикоорієнтованою.

Вимірювання соціально-економічної ефективності освітньої діяльності потребує чіткого визначення основних категорій і величин, необхідних для її обчислення. Ними можуть бути: економічність, продуктивність і результативність. Економічність – характеризує витратну, ресурсну сторону ефективності. Згідно з цим критерієм витрати повинні бути мінімально можливими. Продуктивність – це співвідношення обсягів продукції або послуг із величиною витрат на їх виробництво. Результативність характеризує відповідність витрат і досягнутих результатів конкретним цілям. Якщо в ході оцінювання продуктивності увага концентрується на окупності витрат, то в процесі аналізу результативності – скоріше на мірі відповідності одержаних результатів певним потребам суспільства [3, с. 41].

Згідно з Законом України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» фінансування професійної підготовки кваліфікованих робітників (первинної професійної підготовки, професійного (професійно-технічного) навчання, у тому числі перепідготовки чи підвищення кваліфікації робітників), соціальний захист здобувачів освіти та педагогічних працівників у державних або комунальних закладах професійної (професійно-технічної) освіти, у межах обсягів державного та/або регіонального замовлення, здійснюються на нормативній основі за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів.

Обсяги бюджетного фінансування державних закладів професійної (професійно-технічної) освіти та установ професійної (професійно-технічної) освіти не можуть зменшуватися або припинятися за наявності інших джерел фінансування.

Додатковими джерелами фінансування закладу професійної (професійно-технічної) освіти є кошти, одержані за: професійну підготовку кваліфікованих робітників (первинну професійну підготовку) понад державне замовлення, професійне (професійно-технічне) навчання, перепідготовку та підвищення кваліфікації робітників відповідно до договорів, укладених з юридичними та фізичними особами; надання додаткових платних освітніх та інших послуг, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України [5].

Статистичні дані дозволяють проаналізувати витрати бюджету на підготовку кадрів та визначити кількість отримувачів професійної (професійно-технічної) освіти в Україні.

Основні проблеми функціонування професійної (професійно-технічної) освіти визначені в Національній економічній стратегії на період до 2030 року:

- мережа закладів професійної (професійно-технічної) освіти потребує оптимізації відповідно до потреб регіональних ринків праці;
- матеріально-технічна база закладів професійної (професійно-технічної) освіти потребує суттєвого оновлення;
- ефективність управління закладами професійної (професійно-технічної) освіти є низькою;
- зміст та якість професійної (професійно-технічної) освіти не повною мірою відповідають вимогам сучасного ринку праці та потребам особистості;
- суспільний стереотип другорядності, неперестигності професійної (професійно-технічної) освіти відштовхує потенційних вступників [8].

Для відбудови країни в майбутньому будуть потрібні кваліфіковані спеціалісти, навчання яких здатні забезпечити заклади професійної освіти. Важливою перевагою професійної освіти є її гнучкість та швидка реакція на запити ринку праці: нині пройти навчання в закладах можуть не

Таблиця 1

Структура та динаміка витрат зведеного бюджету на професійну (професійно-технічну) освіту в Україні за 2013–2021 роки, млн. грн.

Рівень бюджету	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Державний	1418,3	1321,2	124,6	130,4	192,5	283,6	356,0	392,5	459,9
пит. вага, %	22,30	22,45	2,02	2,11	2,33	2,83	3,29	3,41	3,24
Обласний	4941,5	4564,1	6046,6	2564	5583,2	6916,1	7479,5	8168,8	9434,5
пит. вага, %	77,70	77,55	97,98	41,47	67,44	69,13	69,15	70,94	66,53
Територіальних громад	-	-	-	3487,9	2503,2	2804,3	2980,2	2954,6	4285,8
пит. вага, %	0,00	0,00	0,00	56,42	30,24	28,03	27,55	25,66	30,22
Всього	6359,8	5885,3	6171,2	6182,3	8278,9	10004,0	10815,7	11515,8	14180,3
пит. вага, %	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Кількість учнів, тис. осіб	391,2	315,6	304,1	285,8	269,4	255,0	245,8	246,9	250,3
Витрати на 1 учня, грн	16257	18648	20293	21632	30731	39231	44002	46642	56653

Джерело: побудовано автором на основі статистичних даних [6; 7]

лише вчорашні випускники шкіл, а й дорослі, які хочуть підвищити кваліфікацію або змінити професію. Навчання може відбуватися як за повним, так і за скороченим циклом. Тож здобуття професії може тривати від кількох місяців до 3–4 років (для тих, хто одночасно з професією здобуває повну загальну середню освіту). Після цього людина має можливість працевлаштуватися й заробляти реальні кошти [9].

Але на сьогодні залишаються питання до якості кваліфікації випускників закладів професійної освіти, а саме до можливості самостійної професійної діяльності на перших робочих місцях, що відповідають здобутій освіті. Проявами проблеми є:

– неготовність випускників працювати за фахом;

– незадоволеність ринку праці якістю освіти, що призводить до потреби у додатковому навчанні на робочому місці;

– низький рівень роботи закладів освіти, включаючи неефективне використання бюджетних коштів, про що свідчить надмірно велика частка випускників закладів освіти, які не працюють (часто взагалі не планують працювати) за здобутими професіями;

– встановлення вимог до наявності досвіду самостійної професійної діяльності (стажу роботи) у випускників закладів освіти, які влаштовуються на роботу вперше [10].

Вищезазначені проблеми вказують на неефективне використання бюджетних коштів та

потребують подальшого реформування системи професійної освіти в Україні. Кадрове забезпечення регіональної економіки робочою силою середнього кваліфікаційного рівня потребує збалансованого та гармонійного розвитку двох взаємопов'язаних ринків – ринку праці, що забезпечує попит на кваліфікованих робітників, та ринку послуг професійної освіти, що забезпечуватиме пропозицію. У сучасній системі професійної освіти та на національному ринку праці спостерігається дисбаланс трьох факторів – попиту на професійну освіту з боку населення, потреби у кваліфікованих кадрах реального сектора економіки і пропозиції фахівців, підготовлених у закладах професійно-технічної і вищої освіти [2, с. 4].

Економіка країни гостро відчуває дефіцит кваліфікованих кадрів. Враховуючи значні обсяги міграції населення за кордон, ринок праці вже найближчим часом зіткнеться з дефіцитом робочої сили. Найбільший попит на ринку праці на представників робітничих професій та сфери торгівлі.

Найбільше вакансій роботодавцями було подано для працевлаштування:

– кваліфікованих робітників з інструментом – 21% всіх поданих вакансій (швачка, електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування, слюсар-ремонтник, слюсар-сантехнік, електрогазозварник, слюсар з ремонту колісних транспортних засобів, пекар, столяр, маляр). Кількість шукачів роботи за цими професіями менша, ніж кількість вакансій, тобто маємо дефіцит кадрів на ринку труда за цим напрямком;

Таблиця 2

Кількість вакансій та чисельність шукачів роботи, зареєстрованих в Державній службі зайнятості станом на 1 липня 2024 року

У розрізі професій	Кількість вакансій		Чисельність шукачів роботи		з них, мали статус безробітного,	
	Одиниць	Пит. вага, %	осіб	Пит. вага, %	осіб	Пит. вага, %
Законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управителі)	3 758	6	10 518	8	9 048	8
Професіонали	8 568	14	12 136	9	8 571	8
Фахівці	6 900	11	13 713	10	10 590	10
Технічні службовці	3 360	5	10 147	7	9 122	8
Працівники сфери торгівлі та послуг	9 363	15	29 676	22	26 253	24
Кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства	941	2	4 815	4	4 375	4
Кваліфіковані робітники з інструментом	12 837	21	11 278	8	9 216	8
Робітників з обслуговування, експлуатації устаткування та машин	9 270	15	15 961	12	13 532	12
Найпростіші професії	7 420	12	20 027	15	18 173	16
Особи без професії	X	X	9 104	7	1 827	2
Усього	62 417	100	137 375	100	110 707	100

Джерело: побудовано автором на основі статистичних даних [11]

– робітників з обслуговування, експлуатації устаткування та машин – 15% (водій, оператор/машиніст, котельні, токар, тракторист, оператор заправних станцій, дорожній робітник, машиніст екскаватора, водій навантажувача, фрезерувальник, оператор верстатів, машиніст крана);

– працівників сфери торгівлі та послуг – 15% (продавець продовольчих та непродовольчих товарів, продавець-консультант, кухар, охоронець, офіціант, бармен, бариста, молодша медична сестра, соціальний робітник, перукар);

– професіоналів – 14% (вчитель, вихователь, фармацевт, лікар загальної практики-сімейний лікар, інженер, практичний психолог).

Державно-приватне партнерство у сфері професійної освіти дає можливість суттєво покращити якість підготовки в закладах професійної освіти кваліфікованих робітників та побудувати зв'язок з ринком праці через:

– формування системи професійних кваліфікацій та створення єдиного освітнього середовища професійної (професійно-технічної) освіти;

– впровадження механізмів стимулювання роботодавців до участі в освітньому процесі;

– створення умов для розвитку дуальної форми здобуття освіти;

– визнання неформальної та інформальної освіти, повних і часткових професійних кваліфікацій;

– популяризацію професійної (професійно-технічної) освіти серед дітей, молоді, дорослих, планування професійного розвитку та кар'єри [12].

Для зменшення витрат бюджету на фінансування професійної освіти та підвищення власних надходжень закладів освіти необхідно збільшити кількість закладів які пропонують дуальну форму здобуття професійної освіти. Батьківщиною дуальної освіти вважають Німеччину, яка запровадила навчання у пропорції «30% теорії, 70% – практики» ще в минулому сторіччі. Далі цей підхід запозичили в Європі, Канаді, Південній Кореї та Китаї [13].

Аналогічно розподілу обов'язків щодо організації та реалізації, витрати на професійну освіту та навчання на виробництві також розподіляються між залученими учасниками (федерація, землі та економіка). Майже три чверті фінансування (73%) забезпечує економіка, 23,7% – федерація і землі, а решту (3,3%) – Федеральна служба зайнятості. Федеральна служба зайнятості проводить активну та пасивну політику ринку праці в Німеччині. В основному вона фінансується за рахунок страхових внесків працівників. Крім того, Федеральна служба зайнятості отримує державну субсидію. Підприємства мають вагомі причини для інвестування в систему професійної освіти та навчання на виробництві, незважаючи на витрати, які вони несуть. Головною перевагою є їхнє право голосу в

розробці змістовного наповнення навчання. У ході навчання, яке триває від 2 до 3 років, вони добре знайомляться зі своїми учнями і можуть краще оцінити, чи підходять вони для підприємства та команди [14, с. 32].

Формування позитивного ставлення до праці з використанням активних методів навчання необхідно здійснювати ще на стадії профорієнтаційної роботи з учнями шкіл. Необхідно збільшити кількість годин профорієнтаційної роботи та надати можливість проходження практики на підприємстві для учнів випускних класів. Шкільна освіта повинна розвивати практичні навички, які допоможуть учням стати більш адаптивними до вимог роботодавців та при визначенні майбутньої професії.

Висновки з проведеного дослідження. Підвищення ефективності фінансування закладів професійної освіти в Україні можливо за рахунок забезпечення багатоканального фінансування закладів професійної (професійно-технічної) освіти, а саме: залучення до фінансування підприємств, які потребують на сьогодні кадри адаптовані до специфіки їхньої діяльності, через дуальну форму навчання. Держава повинна надати податкові пільги цим підприємствам та можливість участі в затвердженні навчальних планів. Профорієнтаційна робота повинна проводитись ще на етапі навчання в школі з метою виявлення бажання та здібностей учнів. Це дозволить зменшити частку випускників закладів професійної освіти, які не працюють за здобутими професіями. Державна служба зайнятості повинна збільшити активну роботу на ринку праці, а саме організувати ярмарок вакансій де роботодавці можуть очно познайомитись з майбутніми працівниками та запропонувати їм трудові контракти, які необхідні для дуальної форми навчання. Актуальним також є запровадження програм кредитування молоді на пільгових умовах для отримання освіти

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Удосконалення фінансування системи освіти України як передумова успішного реформування : монографія / за ред. С.Л. Лондара ; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2021. 274 с. URL: <https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/05/finansuvannya-osviti-2021.pdf> (дата звернення: 01.07.2024).
2. Близнюк В.В. Ринок праці та професійно-технічна освіта: особливості взаємодії. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/359.pdf> (дата звернення: 01.07.2024).
3. Падалка О.С. Економіка освіти та управління: посібник. Київ : Педагогічна думка, 2012. 184 с.
4. Усик В.І. Оцінювання ефективності правил фінансування освіти. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/12_2021/16.pdf (дата звернення: 01.07.2024).
5. Про професійну (професійно-технічну) освіту: Закон України від 10 лютого 1998 року № 103/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98->

%D0%B2%D1%80/conv#n476 (дата звернення: 01.07.2024).

6. Статистичний збірник: «Бюджет України 2021». Сайт Мініфіна. URL: <https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik> (дата звернення: 01.07.2024).

7. Професійна (професійно-технічна) освіта в Україні. Сайт Держстата. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 01.07.2024).

8. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року. Постанова КМУ від 03 березня 2021 р. № 179 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.07.2024).

9. Професійна освіта. Сайт МОН. URL: <https://mon.gov.ua/tag/profesiyna-osvita> (дата звернення: 01.07.2024).

10. Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти. Розпорядження КМУ від 19 серпня 2018 р. № 660-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.07.2024).

11. Кількість вакансій та чисельність шукачів роботи, зареєстрованих в Державній службі зайнятості (у розрізі професій). Сайт Державної служби зайнятості. URL: <https://old.dcz.gov.ua/analytics/69> (дата звернення: 23.07.2024).

12. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти "Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта" на період до 2027 року. Розпорядження КМУ від 12 червня 2019 р. № 419-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.07.2024).

13. Сучасна дуальна освіта: дані та цифри. Сайт МОН. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/profesiyno-tekhnichna-osvita/reforma-profesiynoi-osviti/derzhavno-privatne-partnerstvo-ta-dualna-osvita/dualna-osvita> (дата звернення: 01.07.2024).

14. Ева Ріндфляйш, Феліза Меннінг-Фортман Дуальна освіта в Німеччині. Від теорії та практики до кваліфікованого працівника м. Київ, 2020 р. URL: <https://www.kas.de/uk/web/ukraine/einzeltitel/-/content/dual-na-osvita-v-nimeccini> (дата звернення: 01.07.2024).

REFERENCES:

1. Udoskonalennia finansuvannia systemy osvity Ukrainy yak peredumova uspishnoho reformuvannia : monohrafiia [Improvement of the financing system of education in Ukraine as a prerequisite for successful reform]/ za red. S.L. Londara ; DNU «Instytut osvithoi analityky». Kyiv, 2021. 274 p. URL: <https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/05/finansuvannya-osviti-2021.pdf> (accessed Juli 01, 2024).

2. Blyzniuk V.V. Rynok pratsi ta profesiino-tekhnichna osvita: osoblyvosti vzaiemodii [Labor market

and vocational education: features of interaction]. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/359.pdf> (accessed Juli 01, 2024).

3. Padalka O.S. (2012) Ekonomika osvity ta upravlinnia: posibnyk [Economics of education and management: a guide]. Kyiv: Pedahohichna dumka, 184 p.

4. Usyk V.I. Otsiniuvannia efektyvnosti pravyl finansuvannia osvity [Assessment of the effectiveness of education financing rules]. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2021/16.pdf (accessed Juli 01, 2024).

5. Pro profesiinu (profesiino-tekhnichnu) osvitu: Zakon Ukrainy vid 10 liutoho 1998 roku # 103/98-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80/conv#n476> (accessed Juli 01, 2024).

6. 6. Statystychnyi zbirnyk: «Biudzhet Ukrainy 2021». Sait Minifina. URL: <https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik> (accessed Juli 01, 2024).

7. Profesiina (profesiino-tekhnichna) osvita v Ukraini. Sait Derzhstata. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (accessed Juli 01, 2024).

8. Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ekonomichnoi stratehii na period do 2030 roku. Postanova KМУ vid 03 bereznia 2021 r. # 179 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text> (accessed Juli 01, 2024).

9. Profesiina osvita. Sait MON. URL: <https://mon.gov.ua/tag/profesiyna-osvita> (data zvernennia: accessed Juli 01, 2024).

10. Pro skhvalennia Kontseptsii pidhotovky fakhivtsiv za dualnoiu formoiu zdobuttia osvity. Rozporiadzhennia KМУ vid 19 serpnia 2018 r. # 660-r URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-%D1%80#Text> (accessed Juli 01, 2024).

11. Kilkist vakansii ta chyselnist shukachiv roboty, zareiestrovanykh v Derzhavni sluzhbi zainiatosti (u rozrizi profesii). Sait Derzhavnoi sluzhby zainiatosti. URL: <https://old.dcz.gov.ua/analytics/69> (accessed Juli 23, 2024).

12. Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi profesiynoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity "Suchasna profesiina (profesiino-tekhnichna) osvita" na period do 2027 roku. Rozporiadzhennia KМУ vid 12 chervnia 2019 r. # 419-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80#Text> (accessed Juli 01, 2024).

13. Suchasna dualna osvita: dani ta tsyfry. Sait MON. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/profesiyno-tekhnichna-osvita/reforma-profesiynoi-osviti/derzhavno-privatne-partnerstvo-ta-dualna-osvita/dualna-osvita> (accessed Juli 01, 2024).

14. Eva Rindfliaish, Feliza Menninh-Fortman Dualna osvita v Nimechchyni. Vid teorii ta praktyky do kvalifikovanoho pratsivnyka [Dual education in Germany: from theory and practice to a qualified worker]. M. Kyiv, 2020 r. <https://www.kas.de/uk/web/ukraine/einzeltitel/-/content/dual-na-osvita-v-nimeccini> (accessed Juli 01, 2024).